

## Rapportsammanställning



Sigtuna Museums Undersöknings Verksamhet (SMUV)

**Undersökning:** Up, Sigtuna, Professorn 1

**Lst:s dnr:** 2021-98-18376

**Ansvarig institution:** SMUV

**Eget dnr:** -

**Ansvarig för undersökningen:** Anders Wikström, Kerstin Fogelberg

**Fynd:** Ja  Nej

**Ekonomiskt kartblad:** 11I 2b

**Lägeskoordinater:**

Landskap	Up
Socken/Stad	Sigtuna
Fornlämningsnummer	195:1
Fastighet/kvarter	Professorn 1
Fornlämningstyp	Medeltida stadslager
Undersökningsår	1999-2000
Typ av undersökning	Slutundersökning
Datering	Vikingatid - medeltid - modern tid
Dokumentationsmaterial	Ärendehandlingar, plan- och profilritningar, kontextblanketter, digitala foton, ArcView schape-filer, fynd- kontext- och konstruktionsdatabas, matris
Institution som förvarar materialet	Sigtuna Museum
Ekonomisk karta eller stads/kvarterskarta bifogas	<input checked="" type="checkbox"/> JA <input type="checkbox"/> NEJ
Materiallista bifogas	<input checked="" type="checkbox"/> JA <input type="checkbox"/> NEJ
Fyndlista bifogas	<input checked="" type="checkbox"/> JA <input type="checkbox"/> NEJ
Resultaten har publicerats i: <b>Tesch, S. 2007.</b> Sigtuna – det maktpolitiska och sakrala stadsrummet under sen vikingatid och tidig medeltid (c:a 980-1200). I: Människors rum och människors möten. Kulturhistoriska skisser. Berit Wallenbergs Stiftelse	
Sammanställt av, namn och datum Anders Wikström, 2008-12-04	

# Rapportsammanställning

## **Beskrivning (ex.: orsak till undersökningen, beskrivning av undersökningsområdet, undersökningens omfattning, sammanfattning av resultaten, fyndkategorier):**

Följande text är författad av Sten Tesch, men sammanställd och bearbetad av Anders Wikström.

Från den 26 april 1999 till den 30 juni 2000 genomförde Sigtuna museums undersökningsverksamheten en arkeologisk utgrävning i kv Professorn 1 inför uppförandet av ett bostadshus. Undersökningsområdet ligger mitt i den medeltida stadskärnan, söder om Stora gatan. Uppdragsgivare var Gröna Ladan AB.

Undersökningen i kvarteret Professorn 1 är den till volymen näst största arkeologiska undersökningen i Sigtuna med upp till 3 meter tjocka kulturlager (260 kvm, 650 kubikmeter). Det är den första utgrävningen som ger en klar bild av tomt- och bebyggelsemönstret söder om huvudgatan. Det är också den första utgrävningen i Sigtuna som grävts enligt metoden single context.

Lämningar från delar av tre stadsgårdar, daterade till 900-talets slut och fram till högmedeltid, undersöktes och dokumenterades. Platsen för utgrävningen hade sedan 1951 varit obebyggd, då en brand ödelade det hus som stod på tomten. En byggrätt som funnits sedan dess medgav att ägaren av intilliggande fastighet, Gröna Ladan AB, kunde uppföra en ny byggnad. Mellan 16-20 personer deltog i utgrävningsarbetet (grävledare, arkeologer, grovarbetare, osteologer). Under utgrävningens gång pågick löpande omhändertagande och registrering av fynd och det fortsatte även efter avslutad grävning då mängden fynd krävde detta (ca 50 000 fyndposter och över 3 ton djurben).

Området undersöktes med modern arkeologisk metod. För att även kunna ta tillvara de riktigt små föremålen och djurbenen vattensållades en del av jorden. Vid utgrävningens början valde man ut 1/10 av ytan för vattensällning. Under efterarbetet digitaliserades de ritningar som gjorts under fältarbetet. Dessa lades in i en databas tillsammans med beskrivningar av anläggningar och konstruktioner. Databasen kan sedan kopplas till fynddatabasen så att en så heltäckande bild som möjligt kan ges av och hur det såg ut på platsen under vikingatid och medeltid. Undersökningen gav möjligheter att närmare studera äldre tomtstrukturer och konstruktioner belägna utmed den södra delen av huvudgatan i staden.

Det mycket komplicerade stratigrafiarbetet med 3.500 kontexter är slutförd i en matris med tillhörande kontextregister. Cirka 50.000 fyndposter finns i en fynddatabas. Likaså har ett konstruktionsregister upprättats med en beskrivning i text av 160 kontextgrupper som - enligt den stratigrafiska analysen - var och en bildar rester efter medeltida bebyggelse/ hus. Fältritningarna digitaliserades till ArcView schape-filer efter avslutad fältarbete. Tillsammans med den arkeologiska undersökningen i kv Trädgårdsmästaren 1988-90 är kv Professorn 1 med sin väl daterade stratigrafi en nyckelokal för förståelsen av det äldsta Sigtuna.

### **Stadsplan och stadsgård**

Genom de många utgrävningar som skett genom åren i Sigtuna har vi fått en god bild av den medeltida tomtmönstret och hur stadsgårdarna varit bebyggda. I synnerhet har den stora utgrävningen i kv Trädgårdsmästaren 1988-90 (ca 1100 kvm) haft en avgörande betydelse. Det är i dagens forskningssituation möjligt att rekonstruera den ursprungliga stadsplanen och hur den förändras för varje århundrade från stadens grundläggning omkring 980 till och med 1300-talet. Detta är unikt för svenska medeltidstäder. Men även i ett nordeuropeiskt perspektiv, är detta ovanligt.

Tomterna i det äldsta Sigtuna var långsmala 7 - 8 meter breda med kortsidan mot gatan. I varje gårdskomplex ingick minst fyra hus på rad utmed gårdens ena sida. Hantverksbod, förrådshus, kök/dagligstuga och längst bort från gatan en festhall. Några stall eller lador har hittills inte påvisats inom stadens hank och stör. Även om man antagit att bilden varit densamma, men spegelvänd, söder om Stora gatan har det ändå funnits en viss osäkerhet om så varit fallet. Framförallt på grund av att det i modern tid inte gjorts några utgrävningar på tomtmark gränsande till Stora gatan södra sida. I äldre forskning hävdade man t ex att handelsmännen skulle ha varit bosatta på den ena sidan av gatan och hantverkarna på den andra. Då såg man emellertid Sigtuna primärt som en handelstad och inte som maktpolitiskt och administrativt centrum för kungamakt och kyrka som vi gör idag.

Undersökningen i kv Professorn 1 täckte tre medeltida tomter, men endast de huszoner som ligger närmast gatan. Genom de utgrävningar som tidigare gjorts i kvarteret, inte minst i kv Professorn 2 och 4 1995-96, och i angränsande gränder, Gröna gränd 1987 och Långgränd 1996, kommer det i framtiden finnas goda möjligheter att rekonstruera det medeltida gårdsmönstret och vilka funktioner som varit knutna till gårdens olika delar även på tomterna mellan Stora gatan och Mälarstranden.

## Rapportsammanställning

De yngsta bevarade bebyggelselämningarna var från 1600- och 1700-talen. Bl.a. undersöktes grunden till huset som brann ner 1951. Direkt under dessa lämningar fanns lager från 1300-talet. Det är mycket sällan lager och byggnadslämningar från 1200- och 1300-talen finns kvar i Sigtuna. På det viset utgör den här utgrävningen ett komplement till utgrävningen i kv Trädgårdsmästaren.

Grävningsresultaten visar, mycket preliminärt, att tomtmönstret är något annorlunda än på gatans norra sida, i varje fall under 1100- och 1200-talet. På den norra sidan gatan delade två gårdar en gemensam passage för att kunna komma ut på gatan. Passagen kan ses som en långsmal gårdsplan och den var privat. I kv Professorn däremot ligger det en ca 2 meter bred allmänning mellan varje gård. Allmänningarna har möjliggjort kommunikation mellan Stora gatan och stranden, även för gårdarna på norra sidan. När det gäller bebyggelsen har det kunnat konstateras att det skett en avgörande förändring i slutet av 1100-talet och början av 1200-talet. Under 1100-talet fanns utmed gatan, som tidigare också dokumenterats i kv Trädgårdsmästaren, små verkstadsbodnar. På 1200-talet ligger här i stället stora 2-vånings timmerhus med långsidan mot gatan, med förråd och bodlucka mot gatan i bottenvåningen och loft på ovanvåningen. Förändringen tyder på att Sigtuna under 1200-talet blivit en stad med borgare som också var köpmän och som exponerade sig ut mot gatan.

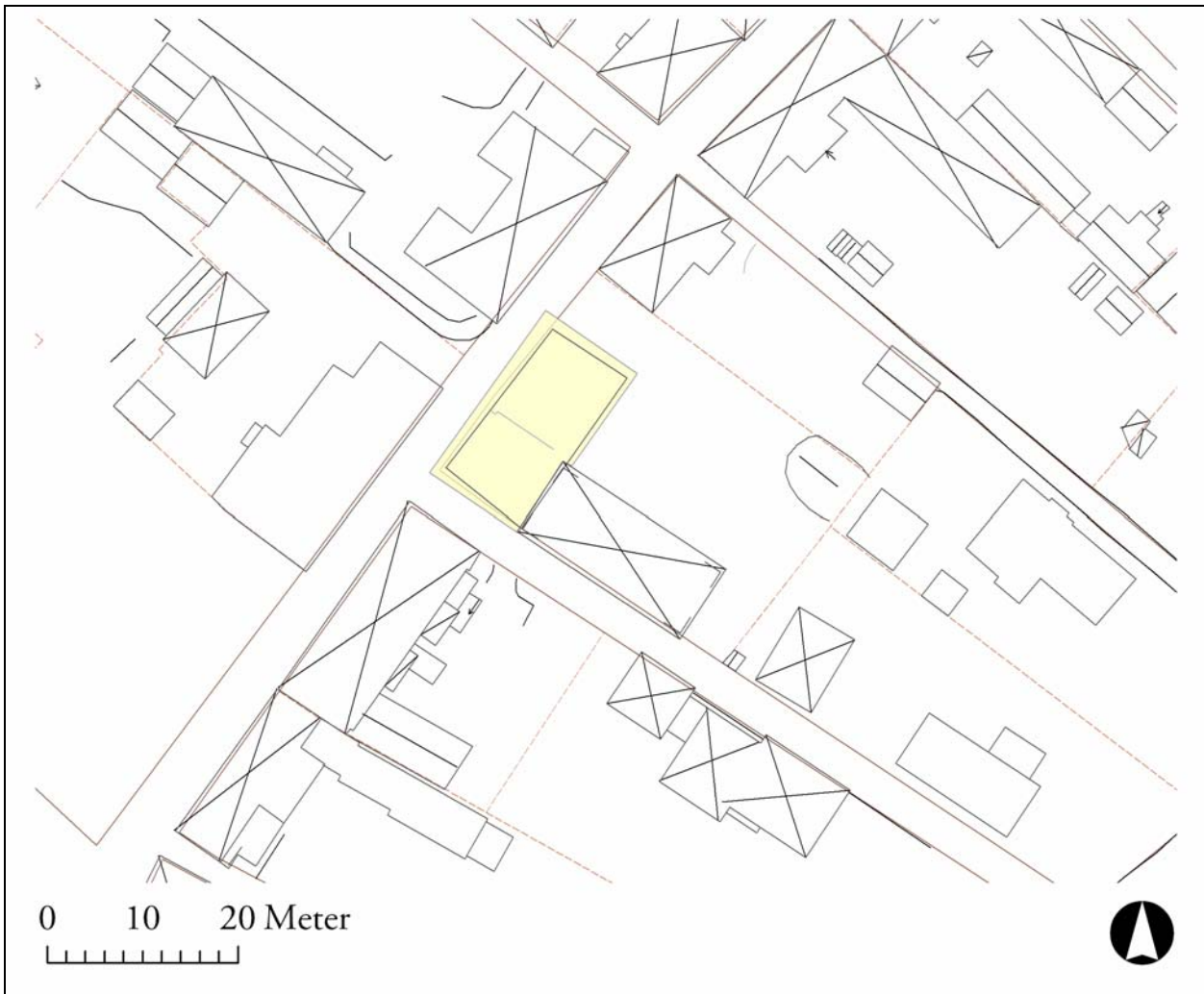
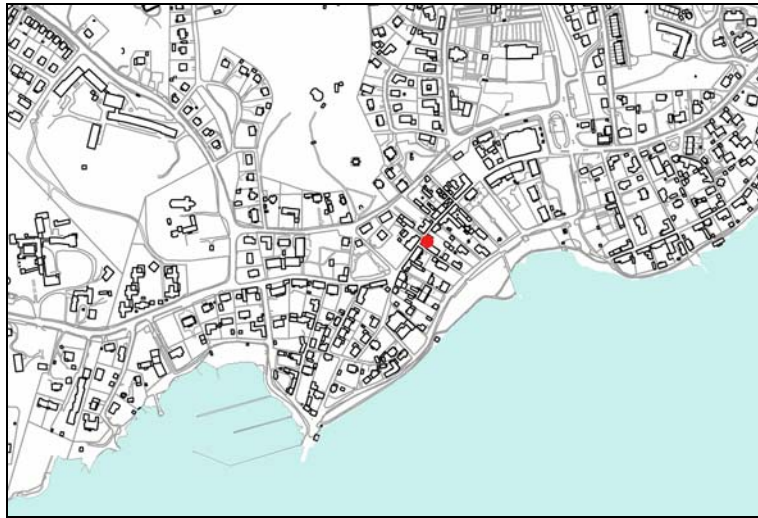
Sammanfattningsvis kan sägas att belägenheten söder om Stora gatan, de goda bevaringsförhållandena och att för ovanlighetens skull även de högmedeltida (1200- och 1300-tal) lagren var bevarade gör den arkeologiska undersökningen i kv Professorn 1 till en av de viktigaste som gjorts i Sigtuna.

### Bevaringsförhållanden

Fram till 1950-talets början låg en mindre 1700-byggnad i fastighetens nordvästra hörn, i hörnet av Stora gatan och Gröna gränd. Efter det att byggnaden brunnit ner fanns planer på att bygga ett nytt hus på tomten. Vid Dagmars Sellings provundersökning 1953 på brandtomten kunde konstateras att bevaringsförhållandena för organiskt material var ovanligt goda för att vara i Sigtuna. Någon bebyggelse kom dock inte till stånd då. På 1970-talet fanns nya planer på att utnyttja den befintliga bygggrätten på tomten. En beräkning gjordes, som visade att utgrävningskostnaderna vid en nybyggnation knappast stod i proportion till byggkostnaderna. Detta blev i sin tur startskottet till en utredning som gjordes av Riksantikvarieämbetet tillsammans med Bjerking Ingenjörbyrå AB i Uppsala och med stöd från Byggnadsnämnden (1981-84). Utredningens syfte var att ta fram alternativa grundläggningsmetoder som möjliggjorde ett bevarande av kulturlagren, att bygga ovanpå kulturlagren i medeltida stadskärnor. Metoden, den s.k. Bjerking-metoden, kom dock att tillämpas vid fel projekt, nämligen vid stora byggprojekt på flera tusen kvadratmeter där man varken hade kontroll över genomförandet eller vad som händer med de övertäckta kulturlagren i framtiden. I Sigtuna har metoden tillämpats vid ett tillfälle i kv Kyrkolunden (2000 kvadratmeter). Ett annat projekt, i kv Trädgårdsmästaren (1000 kvadratmeter), stoppades på grund av farhågorna för kulturlagrens fortbestånd vid en övertäckning. Även i kv Professorn 1 har möjligheterna att bygga på kulturlager undersökts, men ansökan bifölls inte. I stället har bebyggelsen projekterats med källare och med den nu aktuella utgrävningen som följd.

Mot bakgrund av att vi på flera håll kunnat konstatera att det skett en accelererande nerbrytning av kulturlagren under 1900-talet, var det en intressant fråga inför utgrävningen om det skulle gå att urskilja en markant nerbrytning sedan Dagmars Sellings provundersökning 1953. I kv Trädgårdsmästaren t ex ca 30 meter från den nu pågående undersökningen hade nedbrytningen gått så långt att det fanns mycket lite kvar av läderföremål/-spill och träföremål/-konstruktioner. Trots våra farhågor är bevaringsförhållandena i kv. Professorn 1 fortfarande mycket goda - i varje fall inom den västra hälften av undersökningsytan, dvs. den yta som tidigare täckts av 1700-talshuset! I hantverksmiljön mot gatan har påträffats tjocka avfallslager med läder och dessutom gödsellager som annars är ovanligt i Sigtuna. Trävirket är i många fall inte komprimerat utan stockarna är fortfarande runda, dvs har bibehållit sin ursprungliga form. Ovanligt välbevarade flätverksstaket tillhör också det som bidrar till intrycket av att det för Sigtunaförhållanden är en ovanligt välbevarad miljö. Går man så till den östra hälften av undersökningsområdet är intrycket ett helt annat. Här ser det mer ut som det brukar med starkt komprimerat trävirke. Eftersom lagren starkt komprimerats ligger samma tidshorisont betydligt lägre än i den västra delen av schaktet. Som mest är höjdskillnaden nästan en meter. Om denna skillnad uteslutande är beroende av att den brunna byggnaden skyddat de underliggande lagren från utdränning och uttorkning är idag omöjligt att säga. Ojämheter i grundtopografin kan också ha bidragit till skillnaderna. Det är emellertid intressant om det är så att traditionell småskalig bebyggelse verkar skyddande på kulturlagren, bättre än om de inte varit övertäckta. Det skulle i så fall betyda att alternativ grundläggning enligt Bjerking-metoden, om den tillämpas vid rätt tillfällen, vid småskalig bebyggelse, fortfarande kan vara ett alternativ vid förnyelse i medeltida stadskärnor, som t ex i kv. Professorn 1.

# Rapportsammanställning



# Rapportsammanställning

Undersökningsplats: Up, Sigtuna, Professorn 1

Lst:s dnr: 2021-98-18376

Eget dnr: -

## Materiallista

Grävningssledare: Anders Wikström, Kerstin Fogelberg

Uppdragsgivare: Anders Leffler, Gröna Ladan AB

År: 1999-2000

Kontonr: -

Arkivhandlingar (Dubbelklicka i ruta och välj "Markerad" för att sätta kryss)

			Antal	
Ärendehandling:	Ja <input checked="" type="checkbox"/>	Nej <input type="checkbox"/>		Var: Sigtuna Museum
Manus:	Ja <input type="checkbox"/>	Nej <input checked="" type="checkbox"/>	<input type="text"/>	Sidor
Negativ (sv/v) – dia (färg):	Ja <input checked="" type="checkbox"/>	Nej <input type="checkbox"/>	<input type="text" value="38 diafilmer, 38 sv/v filmer"/>	
Kontextblanketter:	Ja <input checked="" type="checkbox"/>	Nej <input type="checkbox"/>	<input type="text" value="drygt 3 500 stycken"/>	
Digitala bilder:	Ja <input checked="" type="checkbox"/>	Nej <input type="checkbox"/>	<input type="text" value="ca 3380 st"/>	
Fältritningar:	Ja <input checked="" type="checkbox"/>	Nej <input type="checkbox"/>	<input type="text" value="drygt 300 plan- och profilritningar"/>	
Renritningar:	Ja <input checked="" type="checkbox"/>	Nej <input type="checkbox"/>	<input type="text" value="schape-filer"/>	
Datadisketter:	Ja <input checked="" type="checkbox"/>	Nej <input type="checkbox"/>	<input type="text" value="digitala foton"/>	
Fynd:	Ja <input checked="" type="checkbox"/>	Nej <input type="checkbox"/>	<input type="text" value="48 058 fnr (varav 65 fnr mynt)"/>	
Osteologi (djurben):	Ja <input checked="" type="checkbox"/>	Nej <input type="checkbox"/>	<input type="text" value="påbörjad databas"/>	
Analysprover:	Ja <input checked="" type="checkbox"/>	Nej <input type="checkbox"/>	<input type="text" value="dendrokronologi"/>	

### Övrigt:

Den osteologiska analysen omfattar djurben från de rutor som vattensållades (5 % av undersökningsytan). Utöver ovanstående finns även 1641 tillvaratagna, men inte analyserade, materialprover (jordart, vedart, kol, insektsprov, växtprov mfl).

Arkeologisk personal utöver grävningssledare: \_\_\_\_\_

Totalt deltog drygt ett 20-tal arkeologer under fältarbetet. Dessa redovisas inte i detta sammanhang.

---

Datering:	STÅ	BRÅ	JÄÅ	M-TID	ODAT
	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input checked="" type="checkbox"/>	<input type="text"/>

---